

Grammatikens roll i spanskundervisningen – så tycker lärarna

Annika Nylén

Vilken roll spelar grammatikundervisningen i dagens språkundervisning? Hur ser en didaktisk grammatik för användning i moderna språk ut idag? Vilka modeller finns att följa? Dessa var några av de frågor som ställdes i mina intervjuer med 13 spansklärare på gymnasiet. Upprinnelsen till den här studien finns i den dagliga undervisningen i spanska på gymnasiet, konkret i de didaktiska situationer som uppstår i en undervisning som syftar till att vara funktionell och kommunikativ. Lärares dagliga förberedelser, ställningstaganden och utvärdering av den egna praktiken utgör den kontext där professionens frågor aktualiseras.

Som en följd av den allt större betoningen på kommunikativa mål i språkundervisningen har den grammatiska kompetensens roll tonats ner eller förändrats. Nedtoningen av grammatikens traditionellt centrala roll i undervisningen till förmån för elevernas aktiva användande av språket, är något de flesta ställer sig positiva till. Dock kvarstår frågan hur grammatikens förändrade roll ser ut. Detta var utgångspunkten för min licentiatstudie, *Grammatisk kompetens och kommunikativ språkundervisning, spansklärares värderingar, dilemman och förslag* (Nylén, 2014). Resultaten från den studien kommer jag att sammanfatta i två artiklar i denna tidskrift.

Studiens utformning

Flera antaganden kan formuleras utifrån denna premiss: den förändrade kunskapssynen har gjort undervisningen mer komplex för språkläraren men även utvecklat vårt sätt att se på vad

språk är och på *vad det är man kan* när man kan kommunicera på ett språk. Den förändrade kunskapssynen och komplexiteten gäller samspelet mellan olika kompetenser inom det som vi menar när vi säger kommunikativ språkundervisning. Enligt svenska styrdokument och referensramen för språk (GERS, 2009) är dessa förmågor som samspelar: lingvistisk kompetens (grammatik i vid bemärkelse, ord, språkliga strukturer, ljud, stavning etc.), sociolingvistisk kompetens (språkets sociala dimension) och pragmatisk kompetens (hur språket används och tolkas i sin kontext). Enligt denna aktuella definition, allmänt accepterad, så krävs alltså en kombination av dessa förmågor för att kunna tala ett språk. Eftersom kursplanerna i moderna språk knappast omnämner grammatisk kompetens, än mindre problematiserar grammatikens roll i relation till andra förmågor, så är den aktuella frågan i hög grad befogad: hur ser grammatikens roll ut i en kommunikativ språkundervisning?

”hur ser grammatikens roll ut i en kommunikativ språkundervisning?”

I den här första artikeln kommer lärarnas resonemang om grammatikens roll i undervisningen att belysas. Först något kort om urvalet:

13 spansklärare på gymnasiet i Stockholms- och Uppsalatrakten intervjuades:

8 kvinnor och 5 män, varav:

- 9 lärare äldre än 35 år
- 4 lärare yngre än 35 år
- 3 nya lärare (mindre än 4 års yrkeserfarenhet)
- 8 erfarna lärare (mer än 7 års yrkeserfarenhet)
- 2 lärare med livslång erfarenhet (pensionsålder)
- 2 lärare från Stockholms innerstadsskolor
- 1 lärare från Uppsala innerstadsskola
- 2 lärare från Stockholms ytterområdesskolor
- 8 lärare från skolor av blandskolekaraktär i Stockholmstrakten

Sju lärare av tretton är födda i andra länder än Sverige och har spanska som modersmål; dessa lärare är helt eller delvis lärarutbildade i Sverige. Ett par av dessa lärare har genomgått både ämnesstudier och lärarutbildning i andra länder. Fem intervjuer gjordes av bekvämlighetsskäl på spanska. Alla har formell lärarutbildning utom en (1) lärare i pensionsåldern, men denne har fullständiga ämnesstudier. Det är min uppfattning att urvalet är representativt för yrkeskåren lärare i spanska på gymnasiet utom vad det gäller behörighet. Det är känt att andelen obehöriga lärare i spanska är mycket hög (se t.ex. Francia & Riis, 2013).

Sex lärarprofiler

Lärarnas uttalanden om grammatikens roll i undervisningen tolkades och analyserades i kategorier: centrala teman, propositioner och dilemman. Detta utmynnade i lärarprofiler. För

att komplettera analysmetoden ställdes därefter forskningsfrågan i form av delfrågor till materialet:

1. Hur ser lärarnas egna erfarenheter ut av den grammatikundervisning man hade i grund- och gymnasieskola samt den inom högre studier?
2. Vad framträder som centralt i lärarnas syn på grammatikens roll i undervisningen och vilka motiv anges till det?
3. Vilka dilemman framträder i lärarnas syn på grammatikens roll i undervisningen och vilka motiv anges till det?
4. Vilka grammatiska moment framträder som betydelsefulla i lärarnas grammatikundervisning och vilka motiv anges till det?

”drar elevernas uppmärksamhet mot lingvistisk struktur utifrån lektionsinnehåll där kommunikation är målet”

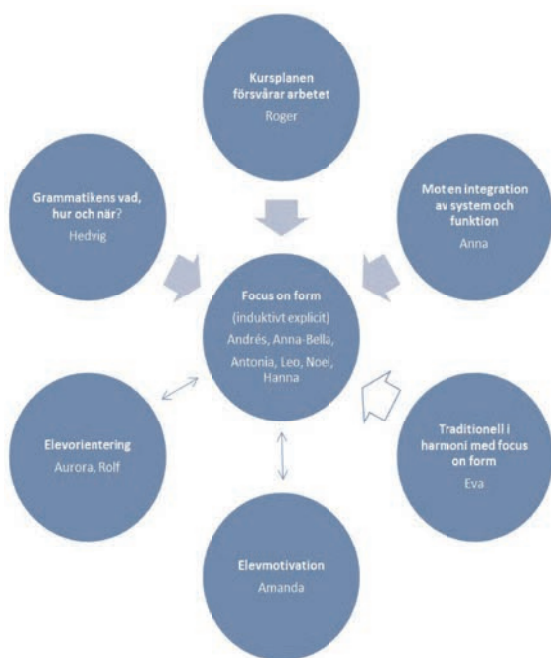
Det blev möjligt att skapa en syntes av lärarnas uppfattningar om grammatikens roll. De språkdidaktiska begrepp jag använder för att beskriva lärarnas uppfattningar är:

- **Induktiv** – vid behov aktualisera språklig form men utifrån ett kommunikativt innehåll. Det innebär att starta i språket så som det ter sig (meningsfulla och funktionella innehåll) för att därefter vid behov abstrahera; analysera och tolka de grammatiska strukturerna.
- **Deduktiv** – starta i abstraktionen (analysera och arbeta med språkets strukturer) för att därefter ta sig an det funktionella språket.
- **Implicit** – utgå från att språkets strukturer lärs in genom att använda språket, inte genom att medvetet analysera dess strukturer. Implicit kan förstås även bara gälla *vissa* grammatiska moment, inte grammatiken som helhet. Idén bakom det är att enkla strukturer integreras hos eleven av bara farten utan att pekas på, eller av praktiska skäl: alla

strukturer kan inte medvetandegöras hela tiden, man framhåller endast vissa (stoffträngsel).

- **Explicit** – att medvetandegöra språkets strukturer.
- **Focus on form** – uppmärksamma eleverna på grammatiska strukturer men utifrån ett kommunikativt innehåll. *Focus on form* som metod eller förhållningssätt är induktivt och explicit till sin natur.
- **System och funktion** – Grammatiken är arbiträr; den innehåller det språkliga systemet och språkets funktion. Ibland används ordparet form och innehåll.

Med figuren nedan kan resultatet förklaras.

Lärare och deras uppfattningar om grammatikens roll

Figurens centrala punkt är cirkeln i mitten och mot den strävar sex andra grupper lärare med olika förhållningssätt. Gruppen lärare i den centrala cirkeln (Andrés, Anna-Bella, Antonia, Leo, Noel och Hanna) uttalar säkerhet, intresse

och tillfredsställelse över ett förhållningssätt som *focus on form*. Den här gruppen lärare drar elevernas uppmärksamhet mot lingvistisk struktur utifrån lektionsinnehåll där kommunikation är målet ("drawing learners' attention to linguistic forms while they are communicating", Ellis, R. 2012). Synen på den grammatiska kompetensens roll i undervisningen är att språkets formella strukturer är betydelsefulla för språkinläring men inte separerade från sin funktion i ett kommunikativt sammanhang. Undervisningen i grammatik kan ske *explicit* eller *implicit* beroende på syftet med specifika uppgifter.

Focus on form

Hos de lärare som *strävar* mot *focus on form* (Hedvig, Roger, Anna och Eva) framkommer resonemang, värderingar, förslag och dilemman som pekar mot ett mål som är *focus on form*-undervisning. Anna strävar efter en integration av grammatikens system och funktion men betonar betydelsen av att alla elever utvecklar en deklarativ grundförståelse för språkets grammatiska strukturer som bas innan de övergår till att samtala eller skriva. Här framkommer delvis en deduktiv syn på grammatikundervisning vilket är ett dilemma eftersom hon eftersträvar att integrera grammatiken med kommunikativa förmågor. Språkets system och funktion i påtaglig strid. Annas egen erfarenhet av språkinläring har likheter med de frågor hon ställer om sin egen undervisning. Eva (som beskrivs som "traditionell i harmoni med *focus on form*") uttrycker ett okomplicerat förhållande till den grammatiska kompetensens roll i undervisningen. Ett deduktivt och traditionellt förhållningssätt liksom ett *focus on form* samspelar naturligt för henne beroende på elevgrupp och individuella förutsättningar. Läraren har en stark tilltro till grammatikens organiserande funktion för eleven och mycket tyder på att grundsynen är traditionell men att språkets

system och funktion inte är en motsättning. Hedvig undersöker ”grammatikens vad, hur och när”. Läraren är framförallt inriktad på interaktivt, funktionellt och kommunikativt lektionsinnehåll där eleven står i centrum. Hedvig problematiserar och undersöker grammatikens roll medvetet i arbetet för att finna vilka delar av strukturerna som bör aktualiseras, hur ofta och på vilket sätt. Integrationen av grammatiken i den kommunikativa kompetensen är högprioriterad. Ett tydligt dilemma finns hos Roger (”Kursplanen försvårar arbetet”). Läraren eftersträvar ett *focus on form*-baserat synsätt grundat på egna erfarenheter som elev och senare lärare. Dilemmat består av att han uppfattar att grammatisk kunskap och korrekthet inte får bedömas enligt den tolkning han gör av kursplanen. Roger menar att arbetet med språkets strukturer därmed präglas av motstridiga mål i klassrummet vilket skapar frustration och vilsenhet.

Alla dessa lärare (10 st.) delar uppfattningen att grammatik ska medvetandegöras hos eleverna, dess system och funktion, men utifrån ett meningsfullt och funktionellt (kommunikativt) innehåll. *Focus on form*-lärarna uppehåller sig vid vad, hur, när och varför-frågorna angående grammatiken.

Utgå från eleven

Hos två grupper lärare (3 personer; Aurora, Rolf och Amanda) förekommer ett annat huvudsakligt perspektiv: elevorienterat synsätt. Det betyder att dessa lärare *framför allt* strävar efter att anpassa undervisningen i relation till elevens intresse, motivation och förkunskaper avseende grammatikens roll i undervisningen. Amandas uppfattning om arbetet i klassrummet utmärks av upplevelser av vad som fungerar i både allmändidaktiska och ämnesdidaktiska frågor (eleverna är motiverade/omotiverade).

Grammatikens plats oklar, oformulerad. Eleverna, menar Amanda, har dåliga erfarenheter av grammatik och lärarna efterfrågar didaktiska modeller för att hantera den situationen. Aurora och Rolf är framför allt elevcentrerade i sin syn på grammatikens roll i undervisningen. De prioriterar elevens inställning och eventuella svårigheter i undervisningen angående grammatikens roll. Rolf betonar vikten av att anpassa terminologin i riktning mot ett språk eleverna förstår och eftersträvar en implicit inläring. Auras strategi är, liksom Amandas, att de kommunikativa innehållen i undervisningen anpassas efter elevernas intressen. Grammatiken får finna ömsom explicita ömsom implicita vägar. Det avgörande är elevernas gillande eller inte gillande av undervisningens innehåll. De här lärarna är mellan 49 och 65 år och har båda en starkt positiv syn på grammatikens betydelse för språkinläringen men hyser stor tvekan vad gäller elevernas förkunskaper i och inställning till grammatik.

Det är viktigt att notera att alla lärare (13 st.) framhåller *både* ämnesdidaktiska *och* mer allmändidaktiska hänsynstaganden i samtalen om undervisningen angående grammatikens roll i undervisningen, *men med olika emfas, tyngd och mål*. Alla lärarna talar t.ex. om elevernas förkunskaper och motivation samt funderar över hur individualiseringen i klassrummet kan gå till. Några lärare menar att skriftliga uppgifter är lämpliga för att ge individuell återkoppling utifrån var varje elev befinner sig. Motiverande inslag kan vara att välja ämnesområden, meningar och uttryck som ligger i linje med elevernas intressen när de arbetar med grammatiken. En lärare byter ut de grammatiska begreppen mot beskrivande uttryck och lindar in strukturerna i berättelser

”eleverna har dåliga erfarenheter av grammatik och lärarna efterfrågar didaktiska modeller för att hantera den situationen ”

om resor som han menar är lockande för eleverna. Dessa elevorienterade synsätt framkommer i mer eller mindre grad hos alla lärare. Men medan några lärare *framför allt* uppehåller sig vid eleven och dennes behov så uppehåller sig de andra lärarna (*focus on form*) i högre grad vid ämnet och dess möjligheter, svårigheter och utmaningar när de värderar grammatikens roll i den dagliga undervisningen.

Från funktion till grammatik

De lärare som uppehåller sig i högre grad inom ämnesdidaktiska frågor talar med större intresse och emfas om tillvägagångssätt för att integrera grammatiken utifrån ämnets specifika innehåll. T.ex. betydelsen av att utgå från funktion och uppnå ett analytiskt förhållningssätt i diskussionen av verbaspekt. Hur behovet av grammatik skapas när texter ska skrivas; vilka lexikala och formella konstruktioner som behövs för att kommunicera ett visst innehåll osv. Så lärarnas tankar får olika perspektiv: fokus på elevens intresse, behov och motivation eller fokus på ämnets innehåll. Figuren ovan illustrerar perspektivet lärarna *framför allt* framhåller (inställning/attityd) när de talar om grammatikens roll i undervisningen.

Några samband baserade på ålder, kön, akademiska erfarenheter från andra länder eller annat modersmål än svenska har inte kunnat konstateras mellan denna figurs olika grupperingar. Jag har inte heller kunnat konstatera något samband mellan lärarnas attityder och deras erfarenheter från olika slags skolor.

Det som är utmärkande för *alla lärare* i studien är den unisona betoningen av en kommunikativ språkundervisning *och* betydelsen av att explicit aktualisera språkets strukturer. Detta är ett synsätt som överensstämmer med vad forsk-

ningen idag understryker men något som aktuella kursplaner i språk till stor del underlåter att diskutera. I nästa artikel kommer detta och andra slutsatser att diskuteras: lärarnas uppfattningar om grammatikens roll i relation till språkdidaktiska forskningsresultat och kursplanen i moderna språk, lärarnas uppfattningar förankrade i egen erfarenhet som *språkinlärare* och *språklärare* snarare än i lärarutbildningens diskurs; den professionella pedagogiska kunskapen i skenet av debatten om de moderna språken i svensk skola.

Litteratur

Ellis, Rod. 2012. *Language Teaching Research and Language Pedagogy*. Wiley-Blackwell, UK.

Francia, Guadalupe & Ulla Riis, 2013. *Lärare, elever och spanska som modernt språk i skolan*. Fortbildningsavdelningen för skolans internationalisering, Uppsala.

Gemensam europeisk referensram för språk; lärande, undervisning och bedömning (GERS). 2009. Skolverket. Hämtad från: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2144>

Nylén, Annika, 2014. *Grammatisk kompetens och kommunikativ språkundervisning, spansklärares värderingar, dilemman och förslag*. Licentiatuppsats i Utbildningsvetenskap med inriktning mot språk och språkutveckling, Stockholms universitet.

ANNIKA NYLÉN är fil.lic. och undervisar spanska och svenska på Kungsholmens gymnasium i Stockholm. Hon är även koordinatör för moderna språk på Stockholm teaching and learning studies (STLS), Utbildningsförvaltningen, Stockholm

